

Peter S. Allen:
Összetűzések kezelése és megoldása Mániban
A vendetta mai formái

Jelen tanulmány a vendettával és egyéb konfliktusok kezelésével foglalkozik egy kis közösségben Mániban, amelynek neve Aszpída (kitalált név). Itt végeztem terepmunkát 13 hónapon keresztül, 1970-71-ben. A vendetta okait és megnyilvánulási formáit vizsgáltam a múltban és a mai megoldási módozatokat, különösen az ún. „lelki” folyamatokat és ideiglenes intézkedéseket. A tanulmány alapját a mellékletben leírt három eset adja.

A vendetta bibliográfiájának áttekintése minimális eltérést tár fel a vendetta és más erőszakos összetűzések között. Andromédasz (1962: 88-95), Pospisil (1971: 3-6), Black-Michaud (1975: 27-32 et passim) és Boehm (1986: 196-228 et passim) hasonlóan határozzák meg a vendetta fogalmát és különítik el más hasonló jelenségektől, mint például a háború, támadás, személyes bosszú stb. Csupán abban tér el véleményük, hogy azokban a társadalmakban, ahol a vendettával találkozhatunk, milyen szélesebb körű szerepe, jelentősége van, illetve milyen hatással van a társadalmi és törvényes rendre. További eltérés a vendetta befejeződését illetően figyelhető meg. A Shorter Oxford English Dictionaryben E. L. Peters a következőképpen határozza meg a vendettát: „éles helyzet és hosszan tartó ellenségeskedés, különösen két, egymással rokonságban álló család, törzs vagy személy között, melyet gyilkos támadások jellemeznek, melyek egy régebbi támadást vagy igazságtalanságot bosszulnak meg” (1975: ×). Ez a funkcionális meghatározás adja az alapját ennek a tanulmánynak.

Léteznek olyan körülmények, amelyek kedveznek a vendetta kialakulásának. A vendetta létrejöhet azokban a kis társadalmakban, melyekben az interperszonális kapcsolatok az uralkodóak, ahol az erőforrások korlátozottan vannak jelen, nagy a népsűrűség és az elkerülési és áttelepülési lehetőségek szigorúan meghatározottak (Peters 1967, Black-Michaud 1975: 163, Boehm 1985: 219). „A vendetta gyakorisága, mely becsületbeli okokból történik, kapcsolatban van a környezettel, mely nem biztosítja a mobilitást. (Black-Michaud 1975: 194) Ezen felül közvetlen összefüggés van a környezet nyomása és a vendetta gyakorisága között” (Black-Michaud 1975: 125). Ezek a társadalmak gyakran erősen egalitáriusak és (amennyiben van ilyen) egy központi állami hatalom végez felettük regionális ellenőrzést (Black-Michaud 1975: 147). A vendetta elkülönült csoportok között alakul ki (Peters 1975: XXIV-XXVI), ahol az összetűzés középpontjában „két ellenséges, egymással vérrokonságban álló család tagjai” állnak (Black-Michaud 1975: 62, Boehm 1985: 163).

A különböző szempontú kutatások foglalkoznak a vendetta teljes körű jelentőségével és a társadalom egészére gyakorolt hatásaival. Lasswell a vendettát az ősi jog megnyilvánulási formájának látja (1931: 220), míg Pospisil ellentétesnek tartja a joggal (1971: 8-9). Black-Michaud már elérkezett oda, hogy azt állítsa, hogy a vendetta lényegében azonos a társadalommal, hiszen egyet jelent a társadalommal és a társadalmi szervezettel a Mediterráneum és a Közel-Kelet népeinél, ahol gyakorlatban van (1975: 87-88, 121, 148, 160, 162, 169, 171, 190).

Más kutatások, melyek e tanulmány szempontjából lényegesebbek, a vendetta befejezésének erős voltával foglalkoznak, ha létezik egyáltalán némileg állandó alapokkal rendelkező megoldás a heves viszályokra az azonos nemzetséghez tartozók között. Black-Michaud elkülöníti álláspontját más közkeletű nézőpontoktól, és azt állítja, hogy a Mediterráneum és a Közel-Kelet nemzetségi társadalmában sohasem ér véget a valóságban, a konfliktus állandósulása és megoldhatatlansága egyfajta szükséges társadalmi megállapodás, mely az egy nemzetségből való embereket közös alakzatba rendezi. Ez a gyakorlat egyébként könyvének címéből is visszaköszön: Cohesive force [összetartó erő] (1975: 86-115). Noha

egy alapvetően teoretikus jelenségről van szó, sok példát idéz arra, hogy néhány év hallgatás után egy olyan ember élesztette újjá a vendettát, aki nem is volt közvetlenül érintve (1975: 13-16).

Black-Michaud tanulmányát megelőzően a témához kapcsolódó irodalom nagyrészt azon az állásponton volt, hogy a vendetta különféle módokon érhet véget: közvetítő útján, anyagi vagy más kárpótlással, házassággal vagy más békülési formával. Kivételt képeznek ez alól a szíriai beduinok, akiknél a vendetta nem ér véget (Peters 1967, Black-Michaud 1975: 23-24). Christopher Boehm 1985-ben megjelent tanulmányában, *Black Revenge*, gyökeresen eltér Black-Michaud álláspontjától, azt állítván, hogy a vendetta egyfajta „erőteljes problémamegoldási mód”, és hogy lényegében a vendetták „elfogadják a megoldást”, amennyiben létezik erre irányuló szándék (Boehm 1985: 205, 227).

A különbség Boehm és Black-Michaud nézeteiben az egymással szemben álló csoportok különböző megoldási módjaiban rejlik, valamint hogy az alkalmi békülési módok inkább magukban rejtik a vendetta „kezelését”, mint az állandó érvényűnek tűnő megoldások. Black-Michaud hisz abban, hogy a vendetta természetétől fogva örök, hiszen a társadalom összetartója, mivel a létezése egyfajta harcias cselekedeten alapul, ezzel szemben Boehm azon az állásponton van, hogy a vendetta megoldható véglegesen, ha erre van motivációjuk az egymással ellenséges viszonyban állóknak. A vendettát egyfajta „problémamegoldásnak” tartva, abban a pillanatban, amikor a vendetta megoldja a „problémát”, megszűnik ő maga is. Azonban Black-Michaud úgy véli, hogy ez a „megoldás” csalóka, mert az óvintézkedések, melyeket a vendetta lezárása érdekében tesznek, a legjobb esetben is csak ideiglenesen szüntetik meg az ellenségeskedést, és a valódi vendetta elkerülhetetlenül folytatódik egy új körben.

Lehetséges, hogy Boehm és Black-Michaud másszintjét említik a teoretikus absztrakciónak. Boehm elfogadja, hogy a vendetta „teoretikusan” nem ér véget, de kitart amellett, hogy vizsgálja a lehetséges lezárási módokat saját adataira alapozva, melyeket Montenegróban gyűjtött, és amelyek arról tesznek bizonyosságot, hogy léteznek módok, melyekkel véget érhet a vendetta (1985: 220). De ebben az esetben is van egy nyomós érv arra, hogy a vendetta elméletileg nem ér véget. Mivel a vendetta majdnem mindig egy képzelt vagy valóságos becsületbeli ügy miatt robban ki és a megoldás lehetetlenné teszi a két félnek a vonakodást attól, hogy a megállapodást elfogadják, így egy becsületbeli kötelesség függőben marad (1985: 219-220). Ha megvalósítanák a leszámolást, amelyet a vendetta előír, a másik tábor számára teremtenének becsületbeli kötelességet és így a probléma elméleti szempontból nem nyerne valódi megoldást. Mindazonáltal montenegrói adataira alapozva Boehm azt vallja, hogy a vendetta lezárulhat véglegesen. Black-Michaud noha sok példát idéz a téma etnográfiai irodalmából, hogy elméletét alátámassza, absztrakt, elméleti modellt használ.

Az ellenséges viszony lezárásának tárgyalásakor kitér a kronológia tényezőjére is. Nehéz, ha nem lehetetlen a legtöbb vendettát az időben elhelyezni, hiszen a társadalmak, melyekben léteznek, nem őrzik meg a kezdet pontos dátumát. Ezen felül a vendetták véget érhetnek különböző előre nem látható okokból. A vonakodás, hogy közvetlen vérontással vegyenek elégtételt, vagy meghiusítsák a „fizetséget” kártérítés elfogadásával, békekötéssel, lehet az eredménye egy józan, megfontolt átgondolásnak a gyengébbik oldal részéről, mely halogatja a viszonzást addig a pillanatig, míg számbeli és/vagy politikai ereje nagyobb lesz (Black-Michaud 1975: 82-83).

Így létrejöhet egy békés periódus az ellenséges csapatok között, mely évtizedekig is tarthat, de Black-Michaud szerint a harc elkerülhetetlenül meg fog ismétlődni (1975: 83-85, 117-118).

Black-Michaud érvelésében a vendetta végnélküliségénél fontos szerepet kap az a gondolat, hogy a különböző cselekedetek, melyek arra szolgálnak, hogy véget vessenek az

ellenségeskedésnek; a bíróság, kárpótlás fizetése, házasság és egyéb békülési lehetőségek nem állítják meg a vendettát, sőt ellenkezőleg, emlékeztetik a két csoport tagjait (és a szélesebb közösségek), hogy az „adósság” függőben maradt (1975: 22, 117). Különösen érvényes ez abban az esetben, amikor kártérítést fizetnek, amely nagyon hosszú ideig is elhúzódhat, élénken emlékeztetve mindenkit a „számlára” (Black-Michaud 1975: 92-93). Ezen felül a hosszú időtartam a kártérítés megállapítása és annak tényleges kifizetése között, újabb ok lehet erőszakos cselekedetekre, és így a vendetta állandóvá válik.

Black-Michaud a vendettát olyan köteléknek tartja, mely az adósságon keresztül köti össze a két csoportot, és mivel lényegében lehetetlen ezt az adósságot rendezni, mindig lezáratlan marad. A vendetta csak akkor érhet véget teljes mértékben, ha az egyik oldal elpusztította a másikat, vagy ha az egyik csoport elmenekül, és máshol telepedik le. A teljes kiirtás nagyon ritka, mivel a vendetta során nem gyakran kerül sor nagy erejű összecsapásra a két ellenséges csoport között, inkább alkalmi erőszakos cselekmények történnek, melyekben a halálos áldozatok száma minimális. Az elköltözés sem jelent végleges megoldást, hiszen a Mediterrániumban a szárazföldi területeken ez nem jelent akadályt. Valójában az a visszavonulás lehetőségének hiánya állandósítja sok esetben a vendettát. Azokban a közösségekben, ahol van lehetőség a visszavonulásra és elköltözésre, a vendettának fontos szerepe van a csoport megdöntésének, széttagolódásának siettetésében (Black-Michaud 1975: 17-33, 46-49, 75-76). Az adósság, mellyel Black-Michaud jellemzi a vendettát, felidézi George Foster gondolatát a kétoldalú szerződésről, mely összeköti a rokonságban nem lévő személyeket a paraszti társadalmakban (1967). A kétoldalú szerződések, Foster szerint állandó adósságon alapuló kötelek, melyeket folytonos függőség és a számla végleges rendezésének hiánya tartanak elevenen. Ha az adósságot törlesztik, a kapcsolat felbomlik. Közben az adósság által a két fél erősen kötődik egymáshoz. Ugyanilyen módon Black-Michaud érvelésében a kifizetetlen adósság (vér vagy becsületbeli) összeköti a két csoport tagjait és megteremti a kölcsönös tetteket közöttük.

Jóllehet Evans-Pritchard nuerekről szóló tanulmányában megjegyzi, hogy „a vendetta feltételez társadalmi kapcsolatokat” (Peters 1975: xiv), hangsúlyozza annak bomlasztó következményeit is. Ezek a gondolatok visszhangra találtak többek között Otterbien (1965) és Pospisil (1971) írásaiban is. A hagyományos felfogással szemben, melyben a vendetta, mint bomlasztó erő jelenik meg, Black-Michaud és Boehm a vendettát összekötő és egyesítő jelenségnek tartják, melynek végső célja, hogy visszaszorítsa és korlátozza az erőszakot. A szigorú szabályok közé szorított erőszak olyan helyzetet teremt, melyet Black-Michaud „irányított anarchia”-ként jellemez (1975: 117). A vendetta kialakulásának pusztai lehetősége elér korlátozó tényező, hogy megteremtsen egy fajta igényt az együttműködésre, illetve létrehozson egy ingatag békés együttélést. Black-Michaud tovább megy érvelésében, mint Boehm, azt állítván, hogy a vendetta következményeként dialógus alakul ki az ellenséges csoportok között, mely összeköti őket.

Egyetértek Black-Michaud-val abban, hogy a vendettát olyan állandó kapcsolatnak kell tartani két egymással szembenálló csoport között, mely egyfajta azonosságot biztosít számukra, és végül egyesíti őket egy közösségbe, melynek azonosak az értékeik, céljaik. Ebben a felfogásban a vendetta kommunikációt tételez fel a két oldal között, mely nagyrészt különféle események révén valósul meg, mint a gyilkosság és más erőszakos epizódok, melyek azonban megerősítik az ellenséges közösség közös értékeit. Black-Michaud a vendettában megjelenő adósságot úgy írja le, mint „nyelv, mely kifejezi a kapcsolatokat” (1975: 83), konkrétan:

„A vendetta [...] kommunikációs viselkedésforma, mely egyesíti a társadalom tagjait egy szövetségben, és összekapcsolja az egymással harcoló csoportokat egy ellenséges versengésbe a közös értékekért, melyek cserélődnek és erősödnek a kölcsönös cselekedetek során. A vendetta és a társadalom – melyben létrejött -, végül azonos kommunikációs hálóval

rendelkezik. Létezhet, mint kölcsönös kapcsolat, különféle időkben, társadalmi kontextusokban, kifejezheti a konfliktust és az együttműködést, egyidejűleg elválaszthat és egyesíthet, differenciálhat és összefüggést teremthet egy széleskörű értékconszenzus által”. (1975: 208)

Ez a leírás egy olyan társadalom képét vetíti elénk, melyben az erőszakos cselekedetek időszakait egy hosszabb-rövidebb ideig tartó nyugtalanító fegyverszünetek szakítják meg olykor. Ezek a jellemzők felismerhetők, noha kissé tartózkodóbb és óvatosabb formában a F. és P. család esetében, amelyet lentebb tárgyalunk. A vendetta és a viszály soha nem ér véget a valóságban, csak ha az egyik csoportot kiirtják, illetve elmenekülnek, elköltöznek.

A vendetta Mániban, Aszpida közösségben

Mindazon alapjellemezők, melyeket eddig említettünk a vendettával kapcsolatban, megtalálhatók voltak Mániban a 18.sz. végétől a 20.sz. elejéig. Az oszmán uralom alatt ezen a területen nem volt központi irányítás, leszámítva egy rövid időszakot, mikor a Porta névlegesen fennhatósága alá vonta. De sok évnek kellett eltelnie a görög függetlenség kikiáltása után, míg Máni végül valóban része lett a mai görög nemzetállamnak.

Ebben az időben az uralkodó társadalmi szervezet Mániban a klán volt, melynek tagjait a vendetta kapcsolta össze (Andromedas 1962: 63-64 et passim). A függetlenségi háborúig Máni nyújtott menedéket a politikai és más menekülők számára és ezzel lakosságának létszáma lényegesen megnőtt. Noha a terület nem rendelkezett számottevő erőforrásokkal, nehezen még el tudta tartani a felduzzadt lakosságot. A tenger miatt, mely három oldalról vette körül és a törökök miatt a Mániban élő lakosság mozgása nagymértékben korlátozott volt. Andromedas említi, hogy a 18.sz.-ban a falvak szétszakadoztak, bizonyos klánok letelepedése miatt, melyek belekeveredtek a vendettába, majd a 19.sz. elején a letelepedés szempontjából hasznosítható földek nagy része elfogyott, így a vesztes klánok nem tudtak visszavonulni. Mindezek kedveztek annak, hogy kezdetét vegyék a bosszúállások és rengeteg adat van a Mániban történt erőszakos vendettákról a 18-19.sz. folyamán (Andromedas: 1962).

Mániban létezett egyfajta szertartás, mely véget vethetett az erőszaknak és amely „jótétemény” néven volt ismert. Andromedos a következőképpen írja ezt le:

„A békét „szeretetnek” hívták és az ún. „jótétemény”-nyel valószínűsítették meg, amelyet követhetett még az utolsó gyilkos „örökbefogadása”, az utolsó áldozat családja által. Patszurábisz, aki sok „jótétemény”-nél volt jelen (akár még, mint a gyilkos meghatalmazottja is, aki rendszerint börtönben volt), és aki „jó családból származik” adta az esemény leírását:

„A gyilkos minden rokona, a gyilkos vezetésével és egy „jó családból származó” emberrel, valamint a közvetítőkkel elmennek az elhunyt házához, ami előtt ott áll sorban az elhunyt összes rokona. Először a gyilkos meghajol, és kezét csókol az elhunyt apjának és anyjának (akik a sor elején állnak), addig nem egyenesedhet fel, míg bele nem karolnak és meg nem csókolják, folyton ezt ismételve "Ez volt a sorsunk! Isten akarata volt!" (ezt a szertartás során többször elismétlik). Ezután általános ölelkezés következik. Majd elmennek egy közeli kávéházba, ahol együtt isznak, rendszerint három pohárral. Az elsőt a közvetítők fizetik, a másodikat az elhalt rokonai, a harmadikat a gyilkos, mintegy végső megpecsételéseként a békekötésnek” (Patszurábosz 1910: 35).

A „szeretet” létrejöttével a két klán tagjai „lelki testvérekké” válnak. A „lelki testvérek” között tilos a házasság, valamint újfajta viselkedésmintákat kell követniük a klánoknak, melyek előzőleg ellenséges viszonyban voltak. Ezek elismerése szükséges ahhoz, hogy megkönnyítse a helyzet megváltozásának elismerését, melyet a békekötés teremtett „lelki testvérek vagyunk, nem vagyunk barátok”, mondta egy adatközlő (1962: 93-94).

Az első esetet (lásd: Melléklet) sok szempontból lehet a vendetta egyik klasszikus példájának tekinteni. Noha nincsenek adatok arra vonatkozóan, hogy a két család az 1912-es gyilkosság előtt véres vendettában szenvedett volna egymással, mindkét fél állítja, hogy ellenséges érzelmek és viszály volt köztük. Mivel a „jótétemény” szertartását kizárólag a vendetta keretei között alkalmazzák, ebből következik, hogy az ellenséges csoportok és a közvetítők, a konkrét esetet vendettának értelmezték. Itt úgy tűnik, a „jótétemény” szerencsésen megakadályozta a P. család bosszúállását, amely egy nyílt, véres vendettához vezetett volna. Az a tény, hogy a lelki testvériség kötelékei és kötelezettségei közvetetten és közvetlenül kifejezve ilyen erősen léteznek generációkon át, egy újabb adat (mely megegyezik Black-Michaud és mások meghatározásával), hogy vendettáról van szó és nem személyes bosszúról.

Black-Michaud hangsúlyozza, hogy ahhoz, hogy a vendettát „örökké” tartónak gondoljuk, szükség van a régi események történéseinek ismeretére (1975: 78). Mániban különböző módokon őrződött meg ez az emlékezet. Az ismert sirató énekek talán a legnyilvánvalóbb példák. Ezeket a szóban előadott verseket nők szerezték és énekelték siratásokon és temetéseken, külön azoknak a kisgyermeknek és özvegyeknek, akiknek rokonait vendettában ölték meg. És ezzel létrehoznak egy „közvetlen felbujtást a további erőszakra és állandó emlékeztetést a gyilkosságra” (Andromedas 1962: 118). A szóbeli hagyomány még közvetlenebb módon működik. Sztávrosz P. és testvérei, unokái az első esetben említett meggyilkolt személynek, húsz évvel nagyapjuk halála után születtek. Ismerték halálának körülményeit részletesen. Apjuktól hallották és a család más tagjaitól, akik biztosítani akarták, hogy a bűncselekményt a későbbi generációk sem felejtsek el. A lelki testvérség egyfajta emlékezeti mechanizmus, hogy elevenen őrizzék egy vendetta alkalmi végét, másrészt egy eszköz, mely meghosszabbítja az ellenséges klánok közt fennálló ingatag békét. A lelki testvérség megkívánja mindkét féltől, hogy észben tartsák és emlékezzenek a bűntényre, és ezzel állandósítja a vendettát. Noha a béke évtizedekig eltarthat, végül szükségszerűen áthágják és az adósságot meg kell fizetni.

Az emberek Aszpidában gyakran veszekszenek, de ez ritkán ér véget erőszakkal. Ahelyett, hogy kést vagy pisztolyt ragadnának, ha nézeteltérés támad, a mai falusiak inkább telefonálnak egy ügyvédnek. A 2., 3. (Lásd: Melléklet) és más általam hallott esetek meglepő hasonlóságot mutatnak azokkal, melyeket különböző paraszti társadalmakban jegyeztek le. Hasonlítanak Laura Nader modelljére, aki az ellenséges viszonyt három szakaszra osztja: tiltakozás, konfliktus és nyílt ellenségeskedés. Az első akkor jelentkezik, mikor az egyik fél úgy érzi, hogy igazságtalanul bántak vele, vagy megsértették. Ez konfliktushoz vezet a kárvallott és a feltételezett személy között, aki a sértést/kárt okozta. A konfliktus később nyílt ellenségeskedéssé válik, melyre megoldást kell találni (Nader 1978: 14-15).

A legtöbb mai paraszti társadalomban a lakosoknak lehetőségük van arra, hogy ügyeiket hivatalos bíróságokon, törvényes keretek közt rendezzék. Ezen felül sok társadalomban léteznek alternatív törvényes keretek, mint például az ideiglenes intézkedések, melyek az állam által szentesítettek és olyanok is, melyek megmaradtak a helyi keretek között. Nader és Todd szerint az ellenséges felek közti társadalmi és gazdasági viszony meghatározza ezt a módot, mellyel a vitát rendezni kívánják, és ez a mód nagymértékben befolyásolja a végkifejletet is. Követvén Gluckmant (1955), Nader és Tovv a következő alakzatokat látják a problémák rendezésére.

Az ellenséges felek közt sokféle vagy állandó kapcsolat van	létrejöhet	Tárgyalások vagy bírósági eljárás a rendezés érdekében	eredmény	Kompromisszumos megoldások
---	------------	--	----------	----------------------------

Az ellenséges felek	Tárgyalások vagy	Formális határoza-
---------------------	------------------	--------------------

közt nincs jelentős kapcsolat	létrejöhethet	közbenjárások a rendezés érdekében	eredmény	tok nyeres(sel)/vesztés(sel)
-------------------------------	---------------	------------------------------------	----------	------------------------------

Ez a modell előrevetíti, hogy az egy közösségben élő, hasonló társadalmi és gazdasági helyzetben lévő falusiak, nagy valószínűséggel a kompromisszumos megoldással járó eljárást fogják választani. Nader és Todd világosan elkülönítik a törvényes eljárás alternatíváját, kiemelve, hogy a hivatalos eljárások a „tárgyalás” után „határozattal” végződnek, melyek a hangsúlyt az ügy „konkrét eseményeire” helyezik. Az ítéletek során vesztesek és győztesek születnek, ez egyfajta nulla összegű játék. A másik oldalon a nem hivatalos eljárások állnak, melyek a „döntőbíráskodásos”, „közvetítésen” és „tárgyalásokon” alapulnak, és kompromisszumos megoldással végződnek, mely szem előtt tart sok olyan szempontot, mely a „tárgyalás”, hivatalos eljárás során nem merülhet fel. (Nader és Todd 1978: 8-15). A peres felek társadalmi, gazdasági megbecsülése, elengedhetetlen része ezeknek az eljárásoknak. Az „adok-kapok” elvén működnek, melynek alapja „a győztes visz mindent” és ez a gondolat irányítja a legtöbb nyugati eljárást (Nader 1969: 88-89). Ennek a felfogásnak nagyon nyomatékos a szerepe, hiszen gyakran ez az egyetlen eszköz, mellyel a határozatot el lehet fogadtatni a peres felekkel. A merev, egyoldalú határozatokat a vesztes felek egyszerűen nem fogják tudomásul venni.

Nader különös jelentőséget tulajdonít az egyensúly elérésének és a társadalmi harmónia megőrzésének, mert ezek az alapjai a társadalom továbbélésének. Röviden így foglalja ezt össze: „Az egyensúly sok jogrendszer eszménye, de magának az egyensúlynak a meghatározása eltér a különböző kulturális rendszerekben. A kapotékon eszme nem a „szemet szemért”, sokkal inkább az emberek közti személyes egyensúly visszaállítása” (1969: 73). A következőkben Foster-t idézi: „Egy közvetlen ütköztetés, melyben a két jelölt egymással szemben áll – tehát az egyiknek veszítenie kell – felzúdulást kelt mindenkiben és ezzel az egyensúlyt felborítja, ezért legyengíti a próbálkozásokat, hogy a hasonló helyzeteket elkerüljék” (Foster 1967: 172, idézet Nadernél 1969: 73). Magától értetődő, hogy mindkét oldal elfogadja ezeket az elveket, máskülönben senki nem indítana eljárást, ha egyoldalú ítéletek születnek, és a vesztes nem fogadná el az ítéletet.

Az ideiglenes határozatok nagyon jó példái a „nem hivatalos” törvényes eljárásoknak. Egyfajta alternatív megoldást képviselnek, szemben a bírósági eljárásokkal, és sokkal inkább a megbeszéléseken, és kompromisszumon alapulnak, mint a tárgyalás és a nyeresre/vesztésre végződő hivatalos határozat. Ideiglenes határozatok a paraszti lakosság körében akkor születnek, ha közvetlen ítéletre van szükség, de kevesebb idő alatt, mint amennyit egy tanúkihallgatásokkal járó per igényelne. Magukba foglalják a tanúkihallgatást is, mely rögtön kezdetét veszi, mikor a keresetet benyújtják, és ahogy a neve is mutatja, az ideiglenes határozatok ideiglenes, átmeneti megoldást adnak, míg a hivatalos tárgyalás időpontját ki nem tűzik. De, ha a peres felek elfogadják az ideiglenes határozatban hozott ítéletet, az kötelező érvényűvé válik és nem könnyű fellebbezni ellene. A költségek miatt, melyek egy ilyen eljárással járnak, a falusiak majdnem minden esetben elfogadják a határozatot (du Boulay 1974: 225). Azzal, hogy a bíró ellátogat a konfliktus helyére, és ott folytatja le a tanúk kihallgatását, biztosítja semlegességét, és ami még fontosabb, a peres felek társadalmi és gazdasági helyét is elismeri. Egy éleslátó bíró olyan nagy tiszteletnek örvendhet, hogy el tudja érni, hogy kompromisszumos megoldás szülessen, ugyanakkor ő is érvényesítse akaratát. (Black-Michaud 1975: 100-103). Olyan határozatot hozván, melynek célja a társadalmi egyensúly helyreállítása, egy megfontolt bíró képes biztosítani azt, hogy egyik fél se érezze magát vesztesnek. Más szóval „fenntartja az egyensúlyt”.

A második és harmadik esetben a határozatok szerencsések voltak abban az értelemben, hogy egyik fél sem vesztett sokat (sem anyagi, sem más tekintetben) és mindkét esetben a tehetősebb személy viselte az eljárás költségeit. A kedvező fogadtatást mutatja az is,

hogy mind a négy résztvevő fél elmondta nekem, úgy érzi, ő nyert. Jellemző volt, Kosztasz K. megjegyzése is, aki miközben a bíró kihirdette az ítéletet, a 3. esetben, odasúgta nekem „Szpirosz nyert”. Ez részben jóslat volt, mert elég sok hasonlóság volt Kosztasz K. és Szpirosz Sz. esetében. Mindkettőjük panasza az volt, hogy akadályozták őket az úthasználatban. Mindketten törvényes eljárást indítottak panaszuk orvoslására. Mindketten elérték céljukat és mindkettőjüknek fizetniük kellett az út visszaállításának költségeit. Ezen felül mindketten némileg rosszabb társadalmi, gazdasági helyzetben voltak, mint az, akit feljelentettek.

A 2. és 3. eset nagymértékben hasonlít Nader modelljéhez. Még a fellebbezés részletei is azt a mexicói kapoték faluban történt tárgyalást idézik, melyet Nader mutat be, őrizvén az egyensúlyokat című filmjében és később hasonló című cikkében (1969). Nader leírja, hogy a presidente (aki a nem hivatalos tanúkihallgatást vezeti a faluban) „nem végez szembesítést, hanem hagyja a peres feleket, hogy heves szóváltás közben feltárják az ellentét okát. A peres felek elmondhatnak mindent anélkül, hogy a presidente korlátozná a vitát ... miközben általában nem tulajdonít különösebb jelentőséget annak, hogy kinek van igaza és mi történt pontosan...” Ez a jelenet egy a 3-as esetben történt tanúkihallgatásra emlékeztet. Amikor a peres felek és az ügyvédek bejelentik, hogy felkészültek, a bíró elkezd a tárgyalást, kihirdeti, hogy a bíróság ülészik, és hogy mindenkinek le kell vennie a kalapját és tilos a dohányzás. Emlékezteti a jelenlevőket, hogy tárgyaláson vannak, ahol vannak bizonyos szabályok. Senki nem beszélhet a bíró engedélye nélkül, mindenkinek fegyelmeztetnek kell lenni. Még be sem fejezhette a bíró a szabályok elmondását, az egyik csoport férfitagjai elkezdtek civakodni. Szitkokokat szórtak egymásra és heves gesztikulálással, zajongással próbálták helyettesíteni a logikát. Rövidesen a bíró is bekapcsolódott a perpatvarba, majd egy óra csete-paté után kijelentette, hogy meghozta a határozatot. A peres felek átvonultak egy közeli kávézóba, hogy az ítéletet meghallgassák és aláírják, hogy egyetértenek vele.

A 2. és 3. esetben a bírósági határozat segített visszaállítani az egyensúlyt és biztosította a harmóniát, ideiglenesen legalábbis. Ezek után párbeszéd következik az ellenséges felek közt inkább tettekkel, semmint szavakkal, hiszen a mai vendettát Aszpidában jellemzi egy különleges elkerülési szabály, mely megtiltja az ellenséges feleknek a szóbeli érintkezést. Ezt nevezik „elki testvériségnek”. Mindazonáltal dialógus létezik.

Végül Nader elemzése nem vizsgálja az egyensúly személyes dinamikáját, vagy az egyes esetekben megnyilvánuló interperszonális kapcsolatait, modelljét nem próbálja beilleszteni az eljárások egy szélesebb körébe, sokkal inkább koncentrálna a leíró jellegű adatokra, melyeket összehasonlíthat (1969: 90-91). A magam részéről szeretném hangsúlyozni, hogy az esetek, melyeket a film és a cikk bemutat, nem oldódnak meg valójában, hanem egyszerűen elrendeződnek sebtében, tiltakozás, konfliktus, peres viszony következményeként. Ebből a szempontból jobbnak tartom a 2. és 3. esetben leírt törvényes eljárások eredményeit, nem mint megoldások, hanem (összes részletükkel együtt) részeként a konfliktus megoldásának, eljárásának. Ez a folyamat magában foglalja a pletykát, a célzásokat, az elkerülést és más viselkedéseket, melyek hozzájárulnak egyrészt a viszály fennmaradásához, másrészt egy állandó kommunikációhoz a peres felek közt, mely biztosítja és megerősíti a társadalom struktúráját és értékeit.

Így tehát megállapíthatjuk, hogy az ideiglenes határozatok következetesen biztosítják a viszályok megoldásának formáját, híven a hagyományos szokásokhoz, melyeket Black-Michaud és mások vendettának neveznek. Mind a vendetta, mind a mai ellenségeskedések állandóak és a peres felek felismerik a jogerős megoldás keresésének hiábavalóságát. Ezért alkalmazták a múltban a „jótéteményt”, ma pedig jobban kedvelik az ideiglenes határozatokat, más hivatalosabb eljárásoknál. Az ideiglenes határozatok döntéseit inkább elfogadják „jogerősnek”, mint ideiglenesnek, ezzel véget vetve így annak a sajátos incidensnek, melyet a kezdeti vádaskodás okozott és sokszor a peres viszonyt és a súrlódások rejtett okainak is. A

bíróági eljárások és azok határozatainak elfogadása, egyszerűen új szakaszát nyitja meg a dialógusnak, ahogy azt nagyjából a múltban tették a békülési procedúrák, a bosszúálló felek között.

Összegezve, úgy tűnik, hogy a makacs feszültség a csoportok között, amelyek egymással rokonságban állnak, továbbra is társadalmilag meghatározó szerepet játszik Aszpídiában, hasonlóan ahhoz a szerephez, melyet a múltban töltöttek be, erőszakosabb megjelenéssel (bosszú), a hasonló csoportok között. Amikor azt mondom „társadalmilag meghatározó”, a helyi társadalmi szervezetre gondolok: a megbecsülésre, a társadalmi helyzetre, a becsületre, a vezető szerepre, stb. az egyik oldalról és az erőteljes egalitarizmusra a másiktól. Az ideiglenes határozatokkal az állam jogrendi mechanizmusát a falusiak teremtik meg, és egyben manipulálják, hogy alkalmazkodjon igényeikhez. Ezzel elkerülik a merev jogrendszert és gyakorlatot, amely veszélyeztetné a helyi társadalom ideális struktúráját, mely a hagyomány által szentesítődött, a törvény kijátszásában, és amelyben elfogadják a csoport és a személy helyét, presztizsét.

Mellékletek

1. eset

Egy halálos vendetta

1912 nyarán Alexandrosz F. megölte Kiriákosz P-t egy mezőn, Aszpída határában. Kevésbé később megtartották a „jótétemény” szertartását az F. és P. család tagjai, helyi közvetítők segítségével. Kb. hatvan évvel később, mikor terepmunkát végeztem Aszpídiában, és az események teljesen ismeretlenek voltak előttem, megjegyeztem, hogy az F. és a P. család tagjai rokonként tekintik egymást, anélkül, hogy a genealógiai diagrammjukban egyezést találtam volna. Mikor megkérdeztem Szavrosz P-t, a meggyilkolt Kiriákosz unokáját, elmondta nekem a gyilkosságot és a kapcsolatukat: „Lelki testvérek vagyunk”, magyarázta, magára és Grigorisz F-re, a gyilkos fiára célozván. „És még mindig fenntartjátok? – kérdeztem kissé hitetlenül. „Természetesen”, felelte. „Persze nem ismertem a nagyapámat, majdnem 20 évvel a halála után születtem, de még most is fájdalmat érzek miatta, és ha nem lennénk „lelki testvérek”, talán úgy érezném, meg kell bosszulnom a halálát. Ki tudja?” – kérdezte, megvonva a vállát. Ez nagyon emlékeztet arra a reakcióra, melyet Andromedosz írt le Mániban az 1960-as évek elején. „Lelki testvérek vagyunk, nem vagyunk barátok”, mondta egy adatközlő. Egy másik adatközlő Máni egy más részéből, aki nem bosszulta meg apját és békét sem kötött, mondta nekem: „Beszélek vele (az ellenségével), ha nem beszélne velem, meg kellene ölnöm” (1962: 94).

2. eset

Egy mai per

Jorgosz K-nak volt egy kis kávézója Aszpída főterén, egy kis épületben, melyet egy falubelijétől bérelt, aki évekkal azelőtt elköltözött. 1970. nyarán kisebb javításokat végzett,

épített egy kis erkélyt a kávéház elé, a tér felől és egy kerítést a nyugati oldalon, mely a tér felől nem látszott, állítólag, hogy a gazdátlan csirkék ne menjenek be. A kerítés egy része véletlenül vagy sem, lezárt egy ösvényt, mely Kosztasz K. udvarán keresztül a kávézóba, onnan pedig a fötérre vezetett, ezzel pedig Kosztasz K-t egy kb. 100 méteres kitérőre készítette. Amikor Jorgosz K. megtagadta, hogy az ösvényt megnyissa, Kosztasz K. ideiglenes határozatért folyamodott. A faluban a problémás helyen lefolytatott tanúkihallgatáson, melyen mindkét fél jelen volt, ügyvédükkel együtt, a bíróság elnöke azt a határozatot hozta, hogy az ösvényt meg kell nyitni és a költségeket Kosztasz K-nak kell fizetnie. Mindkét fél elfogadta a döntést és Kosztasz K. alkalmazott egy embert, hogy a munkát elvégezze. Jóllehet most át kell mennie az újonnan épített erkélyen, hogy a térre jusson, használhatja az ösvényt napjában többször, anélkül, hogy Jorgosz K. tiltakozna. Mindazonáltal sok évnek kellett eltelnie, míg ő, vagy családjának más tagja beült Jorgosz kávézójába és a két család addig nem beszélt egymással.

3. eset

Egy másik mai per

Szpírosz Sz-nek egy kis üzlete volt a háza földszintjén, nem messze a falu főterétől. Egy héten többször teherautókkal szállítottak árut a boltból, ehhez azt az utat használva, mely Panajótisz T. házától indult. A ház derékszöveget zárt be a bolttal, amellyel egy közös fala is volt. Kevesebb, mint egy évvel a 2. esetben történtek után, Panajótisz T. egy kertet épített kőkerítéssel, szemben az utcával, elzárva így az utat teljesen a bolt előtt. Egy ellipszis alakú kerítést épített, 25-30 cm-rel beljebb beültette új kertjét hagymával és mindezt egy nap alatt végezte el, míg Szpírosz K. távol volt a falutól. Szpírosz K. felesége hazahívta férjét Athénból, aki egy veszekedés után Panajótisz T-vel, melyben részt vettek a házastársak, a gyerekek és a család férfitagjai, felvette a kapcsolatot egy ügyvéddel Gutheiból, aki ideiglenes határozatokkal foglalkozott. Szpírosz és Panajótisz családjának tagjai összegyűltek Aszpídában a kérdéses napon, hogy képviseljék ügyüket. Panajótisz Gutheiból fogadott ügyvédet, Szpírosznak két ügyvédje volt, az egyik távoli rokon. A tanúkihallgatás végén a bíró ítélete az volt, hogy a fal hátsó részét közelebb kell vinni a házhoz, úgy, hogy a teherautók használni tudják az utat a ház és egy ott lévő eperfa között, a munkálatok költségei pedig Szpírosz Sz-t terhelik.

Fordította: *Nagy Krisztina*